

Сікан О.М.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри кримінального права*

УМИСНЕ ВБИВСТВО ЧЛЕНА СВОЄЇ СІМ'Ї ЯК КВАЛІФІКОВАНИЙ ВИД ВБИВСТВА

Життя людини, згідно зі ст. 3 Конституції України, є найвищою соціальною цінністю. Кожна людина має невід'ємне право на життя, і ніхто не може свавільно позбавити її життя (Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України / Відомості Верховної Ради України 1996, N 30, С. 3). Тому охорона життя людини є найважливішим завдання кримінального права України.

Найбільш тяжким злочином, що посягає на життя людини є умисне вбивство, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 115 діючого Кримінального кодексу України. Так, ч.1 ст.115 передбачає відповідальність за умисне вбивство без кваліфікуючих ознак визначаючи його як умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині; а ч. 2 ст.115 - містить види вбивств з кваліфікуючими ознаками до яких відносить вбивство : 1) двох або більше осіб; 2) малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для винного перебувала у стані вагітності; 3) заручника або викраденої людини; 4) вчинене з особливою жорстокістю; 5) вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб; 6) з корисливих мотивів; 7) з хуліганських мотивів; 8) особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку; 9) з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення; 10) посядане із згвалтуванням або насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом; 11) вчинене на замовлення; 12) вчинене за попередньою змовою групою осіб; 13) вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого статтями 116-118 цього Кодексу; 14) з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості (Кримінальний кодекс України 2001 р.: ВВР України.- 2001.- № 25 -26.- Ст. 131).

Аналіз зазначеної статті свідчить про спробу законодавця врахувати як біологічні так і соціальні характеристики людини при здійсненні охорони її життя від суспільно небезпечних посягань. Але ознайомившись з переліком обтяжуючих обставин зазначених у ч.2. ст.115 можна зробити висновок про недостатній рівень захисту особи та наявність прогалин у законодавстві. Мова йде про охорону життя людини в сімейній сфері її життєдіяльності. Про це свідчить та обставина, що законодавець не врахував специфіки сімейних відносин, їх значення, статуси та ролі які притаманні суб'єктам лише зазначеного виду суспільних відносин, та не передбачив посилену відповідальність за вчинення злочину відносно члена своєї сім'ї.

Звернувшись до історії можна побачити, що питання посиленої кримінально - правової охорони сімейних відносин не є новим для законодавства та доктрини. Кримінально - правова заборона на вчинення вбивства членів своєї сім'ї містилася майже у всіх пам'ятках права тих часів.

Так, найдавніша пам'ятка права східних слов'ян - «Руська правда» у першій статті містила саме кримінально-правову норму: «Убьет муж(ь) мужа, мьстить брату брата, или

сынови отца, либо отцу сына, или брату чаду, либо сестрину сынови; аще не будетъ кто мстыа, то 40 гривен за голову; аще будет русин, либо гридин, либо купчина, либо ябет- ник, либо мечник, аще изьгои бедеть, либо Словенин, то 40 гривен положить за нь». До умисних вбивств належали такі види злочинів: вбивство батьків, вбивство одного з подружжя іншим з подружжя, вбивство братом сестри, вбивство пана або вбивство під час бандитського нападу. За них покарання у вигляді смертної кари насамперед призначалося з урахуванням соціального стану потерпілого (пан, близький родич), способу вчинення (вбивство під час бандитського нападу) (Юшков С. В. Нариси з історії виникнення і початкового розвитку феодалізму в Київській Русі / АН України, Ін-т історії України, Археограф. комісія. Відп. ред. В. А. Смолій. — К.: Наук. думка, 1992. — 352 с.).

Правовою пам'яткою «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743 р.) в гл. 20 були передбачені вбивства за обтяжуючих обставин, до яких належали: вбивство пана, церковника, військового, вагітної жінки, близького родича, двох і більше осіб, під час розбою, шляхом отруєння, із застосуванням зброї тощо (Права, за якими судиться малоросійський народ 1743р. / Упор. та автор нарису К.А. Вислобоков; відп. ред. Ю.С. Шемшученко; НАН України та ін. - К., 1997. - 268с.).

І взагалі, слід зазначити що найбільш тяжкими злочинами за тих часів вважались злочини проти церкви, моралі та сім'ї (Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб. / А.С. Чайковський, О.Л. Копиленко та інші. - К.: Юрінком інтер, 2003. - 656 с.).

Специфіці злочинів, скоюваних проти члена своєї сім'ї (батьковбивство, вбивство подружжя, дітовбивство і т.і.) приділяли увагу такі вчені як М.С. Таганцев, Я.М. Фойницький, Л.С. Белогриць - Котляревський та інші.

Проголошений Конституцією України пріоритет забезпечення прав і свобод людини та достойних умов її життя не можливий без охорони усіх сфер її життєдіяльності і сімейна сфера не має бути виключенням.

Особливий статус інституту сім'ї та питома вага сімейних відносин в структурі суспільних відносин загалом, їх значення в житті кожної людини, суспільства та держави вказують на необхідність їх належної охорони у тому числі кримінально - правовими засобами.

Сьогодні умисне вбивство без кваліфікуючих ознак, передбачених ч.2 ст. 115., а також без ознак передбачених ст. 116-118, зокрема в обопільній сварці чи бійці або з помсти, ревнощів, інших мотивів, викликаних особистими стосунками винного з потерпілим, підлягає кваліфікації за ч. 1 ст. 115, тобто кримінальний закон ні яким чином не враховує цю обставину ані при кваліфікації ані при призначенні покарання, що вважаємо невірним, адже особливий характер стосунків між особами та значимість сім'ї для окремої людини, суспільства та держави в цілому, потребує належного захисту з боку держави, а без кримінально - правових засобів це не є можливим. Ознаки вбивства, особливо його різновиду умисного вбивства за обтяжуючих обставин, повинні бути визначені на нормативному рівні з урахуванням процесу історичного розвитку. Тому вважаємо за необхідне доповнити ч.2 ст.115 КК України складом, який передбачатиме відповідальність за вбивство особи, що перебуває з винним в сімейних стосунках. Одразу ж зауважуємо на необхідності визначення для кримінального законодавства дефініцій «сім'я», «член сім'ї», «близький родич», «свояк», «особа, що перебуває з винним у близьких стосунках» і т.д. Ці поняття впливатимуть на кваліфікацію скоєного.

Пропонуємо таке визначення зробити у примітці до статті.

Захист життя особи без охорони найважливішої, природної сфери її життєдіяльності не є повним. Захищаючи окремого члена сім'ї як особу, як складову частину сім'ї, здійснюватиметься захист сім'ї як комірки суспільства, відповідного блага, цінності, адже належні сімейні стосунки між членами сім'ї і є «здорова» сім'я, «здорове» суспільство та відповідно держава.